

DÜRRİ'NİN ŞEHRENGİZİNDEN GÜMÜLCİNE'YE BAKIŞ

Dr. İlyas YAZAR*

ÖZET

Klasik Türk Şiiri'nde önemli yerli türlerden birisi de şehrengizlerdir. Yazıldıkları şehirlerle ilgili bilgilerin verildiği bu tür eserler edebiyatımızda XVI. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır. Türk edebiyatında şehrengizlerle ilgili bu güne kadar farklı zamanlarda değişik çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan şehrengizler, yazıldıkları şehirlerin sosyal ve kültürel tarihleri içinde önemli eserler arasına girmiştir. Bu tür eserlerden birisi de bugüne kadar adından hiç söz edilmeyen Dürri'nin Gümülcine Şehrengizi'dir. Bu şehrengiz, Batı Trakya'nın önemli mekânlarından Gümülcine'nin XVII. yüzyıldaki sosyal ve kültürel tarihi açısından da önemli bir belge niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dürri, Şehrengiz, Gümülcine, Batı Trakya, Yayla (Yaylak)

A GLANCE AT GUMILCINE FROM THE DURRI'S SHEHRENGIZ

ABSTRACT

Shehrengiz is one of the important local types of classical Turkish poetry. These types of classical works which provide information about the cities they were written about. Shehrengiz takes place in Turkish literature after XVI. century. Many different kinds of studies have been made about Shehrengiz at different times up to now and the şehrengiz produced after all these studies have been one of the important works in terms of the social and cultural background of the city they were written. One of these works is Dürri's Gümülcine Shehrengiz which has not been mentioned throughout history up to now. It is an important document as it provides information about social and cultural background for Gumilcine- one of the important parts of West Trakya- after XVII. century.

Key Words: Durri, Shehrengiz, Gumilcine, West Trakya, Yayla (Yaylak)

Klasik Türk Şiirinin başlıca ürünlerinden divanlar, hamseler, münşeâtler, tezkireler ve tarihler ilk akla gelenler arasında yer almaktadır. Söz konusu edebiyatı, bir bütün olarak anlayabilmek ve değerlendirebilmek için, bu türler dışında kalan eserleri de yakından tanımak ve bilmek gerekir. Manzum ve mensur hikâyeler, "nâme" ismiyle bilinen siyâset-nâme, sūr-nâme, sâkî-nâme, seyâhat-nâme, sefâret-nâme, gazâvat-nâme, kıyâfet-nâme gibi eserler ve

* Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı. (E-Posta: i.yazar@deu.edu.tr; Web: www.ilyasyazar.com)

şehrengizler bu türler arasında yer almaktadır. Bu yazımızda ele alınacak olan **Dürri'nin Gümülcine Şehrengiz'i** de Dîvan edebiyatının bu yönüne katkı sağlayacak ve Dürri'nin bakış açısından XVII. Yüzyıl Gümülcine'sine ışık tutacaktır.¹

Sözlükte *şehir karıştıran* anlamına gelen **Şehrengiz**, Dîvan edebiyatında önemli yerli türlerden birinin adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatmak amacıyla yazılan manzum örnekler olan şehir-engizler, aynı zamanda şehir hayatının, çarşının ve sosyal yaşamın Dîvan şiirine yansıtıldığı bir tür olmuştur. Bu tür eserlerin başında şehirle ilgili çok genel bilgiler verilmiş ve övgüler düzülmüştür.

Bir edebî tür olarak Türk edebiyatında gelişen şehrengizlerin ilk örnekleri Fars edebiyatında görülmektedir. Fars edebiyatında *şehr-âşûb* adıyla bilinen bu türde yazılmış pek çok manzume bulunmaktadır.² Nuran Tezcan da konuyla ilgili çalışmasında, şehir-âşûb türünün Fars edebiyatında XII. yüzyıla kadar dayandığını ve ilk gerçek örneğinin Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân tarafından yazıldığını belirtmektedir.³ Dîvan edebiyatında bu türün ilk örneği 1512 tarihinde Piriştineli Mesîhî'nin yazmış olduğu Edirne şehrengizidir (*Şehr-engiz der-medh-i cûvânân-ı Edirne*). Aynı yıl Zâtî'nin yazdığı *Edirne Şehrengizi* ile 1513 tarihinde Kâtib'in yazmış olduğu İstanbul ve Vize şehrengizleri de bu türün ilk örneklerinden sayılmaktadır.⁴ Daha çok klâsik mesnevi biçiminde kaleme alınan şehrengizler yanında kasîde, gazel ve terkiib-i bend nazım şekilleriyle yazılmış şehrengizler de bulunmaktadır. Şehrengizlerde tevhid, münacaat, na't gibi bölümlere pek yer verilmezken sosyal yaşam, şehir hayatı ve şehrin güzellik unsurlarıyla ilgili değişik konular yansıtılmaya çalışılmıştır.

Türk Edebiyatında Şehrengizler isimli çalışmasında Ağâh Sırrı Levend, şâirlerin sanat kaygısına fazla kapılmadan duygularını olduğu gibi anlatmaya çalıştıkları için şehrengizlerde samîmi göründüklerini belirterek bu tür eserlerde toplum hayatının

¹ Dürri'nin Gümülcine Şehr-engiz'i ilk defa II. Uluslar arası Batı Trakya Türkleri Araştırmaları Kongresinde (26-28 Ocak 2007, Münih/Almanya) tarafımızdan sunulan tebliğ ile bilim dünyasına tanıtılmıştır.

² Ahmed Gülçin-i Maânî, *Şehr-âşûb der Şiir-i Farsî*, Neşr-i Rivayet, Tahran, 1380 (2005), s.2-11.

³ Nuran Tezcan, "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", *Türkoloji Dergisi*, C.XIV, S.1, s.162-163.

⁴ Mustafa İsen, "Türler", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, 2002, s.258.

dîvanlardan daha canlı ve daha renkli aksettirildiğini dile getirmektedir.⁵

Güzellerin anlatıldığı şehrengizler dışında, şehrin gezip görülecek yerlerini, güzelliklerini anlatan Lâmiî Çelebi'nin Bursa Şehrengizi gibi örnekler de bulunmaktadır.⁶ Yazımızın konusu olan **Dürri'nin Gümülcine Şehrengizi** de bu gruba giren örnekler arasındadır.

Dîvan edebiyatında XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar devam eden şehrengiz yazma geleneği içinde pek çok örnek verilmiştir. Agâh Sırrı Levend şehrengizlerle ilgili yaptığı çalışmada tezkirelere dayanarak 46 şehrengiz tespit etmiş, ancak tespit edilen bu şehrengizlerden yalnızca 36'sının elde olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada tespit edilen 46 şehrengiz içinde Dürri'ye ait olan **Gümülcine Şehrengizi** hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁷

Dürri, XVII. yüzyılda yaşamış Gümülcineli dîvan şâirlerimizdendir. Hakkında döneminin ve sonraki dönemlerin şuarâ tezkirelerinde bilgi bulunmamaktadır. Dîvan sahibidir. Dîvânında yer alan şiiirlerinden onun ilmiye sınıfına mensub şâirler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Karaçelebizâde Mahmud Efendi ve Şerif Efendi gibi meşhur ilmiye ricâli ile Siyavuş Paşazâde ve Bosna Valisi Mehmed Paşa gibi devlet adamlarına kasideler yazmıştır.⁸ Dîvân'ının tespit edilebilen tek yazma nüshası İstanbul Âtîf Efendi Kütüphanesi No: 2072'de kayıtlıdır.⁹ Kütüphanede bulunan Dürri Dîvânı'nın katalog fişinde yazmanın 51 varaktan oluştuğu, ta'lik hatla yazıldığı, 200x145 (150x85)mm. ölçülerinde olduğu ve H.1135 tarihinde istinsah edildiği hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Kütüphane katalogunda Dîvân'ın Erzurumlu Ahmed Dürri Efendi'ye ait olduğu kayıtlıdır. Ancak, yaptığımız araştırmalar katalogdaki bilgilerin hatalı olduğunu göstermektedir. Yazmanın 1a varağının sol üst köşesi yıprandığı için kopmuştur. 1a'da "Dîvân-ı Dürri" kaydı ile kütüphanenin mühürü bulunmaktadır. 1b varağın ilk satırında Dîvân'ın, Gümülcineli Dürri'ye ait olduğu "...ı Dürri el-

⁵ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul*, İstanbul, 1958, s.14.

⁶ Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s.14.

⁷ Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s.17, 141-142.

⁸ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, C.3, s. 1188-1189; "Dürri", TDEA, C.2, Dergah yayınları, İstanbul 1977, s. 401; M.Cumbur, "Dürri", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.3, AKM yayınları, Ankara 2003, s.226.

⁹ Kütüphane kaydı Dîvân'ın başında 2072 olarak verilmişken sonunda 2071 şeklinde kaydedilmiştir. Kütüphanede yaptığımız araştırmada 2071 kayıt numarasında farklı bir eserin kaydının bulunduğu görülmüş ve Dürri Dîvânı'nın demirbaş kaydının 2072 olduğu görülmüştür.

Gümülcinevi” ibaresinden açık biçimde anlaşılmaktadır. İlk varaktaki yıpranmadan dolayı eksik kalan 1b’deki ilk satırın “**Divân-ı Dürri el-Gümülcinevi**” şeklinde başladığı anlaşılabilmektedir. Diğer yandan Ankara Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi’nde de söz konusu yazma A-3952 numarada “Gümülcineli Dürri Divânı” ismiyle kayıtlı bulunmaktadır. Ayrıca Dürri’den bahseden kaynaklarda da söz konusu yazmanın Gümülcineli Dürri’ye ait olduğu belirtilmektedir.¹⁰

Gümülcine Şehrengiz’nin ne zaman ve kim için yazıldığına dair Divân’da açık bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Divân’da yer alan tarih manzumeleri başta olmak üzere, bazı şiirlerde düşülen tarihler değerlendirildiğinde, şehrengizin M.1635–1642 (H.1045–1052) yılları arasında yazıldığı anlaşılmaktadır. Divân’da Şehrengiz’in yer aldığı bölüm öncesinde kayıtlı olan yedi tarih manzûmesinde sistematik biçimde M.1620–1640 (H.1031–1049) arasındaki tarihlerin kaydedilmiş olması, şehrengizden sonraki bazı manzumelerde ise M.1642–1644 (H. 1052–1053) tarihlerinin kayıtlı oluşu, Gümülcine şehrengizinin yukarıda belirtilen tarihler arasında yazıldığını göstermektedir.¹¹

¹⁰ TDEA, a.g.m.,s. 401; Sadeddin Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, s.1188; M.Cumbur, a.g.m., s.226

¹¹ Dürri’den bahseden kaynaklarda şehrengizin 1642 tarihinde yazıldığı ve 186 beyitten oluştuğu belirtilmektedir. Ancak konuyla ilgili yaptığımız araştırmalar şehrengizin yazılma tarihi ve beyit sayısı konusunda verilen bilgilerin doğruluğunu teyit etmemektedir. Âtîf Efendi Kütüphanesi’nde kayıtlı bulunan *Dürri Divânı* dikkatle incelendiğinde yazmanın 45a varağında “**Gümülcine Yaylağı Ahâlisine Dürri Efendiniñ İrsâl Eyledüğü Şehrengizdür**” başlığıyla Gümülcine şehrengizi başlamakta ve 47a’da tamamlanmaktadır. Şehrengiz başlığı altındaki bu metnin tamamı 66 beyitten ibarettir. Yine 47a varakta Dürri, şehrengizden farklı bir vezin kullanarak “**Der Medh-i Yaylağı Gümülcine**” başlığı altında 72 beyitlik bir kaside yazmıştır. 49b’de tamamlanan bu kasidede şâir, Gümülcine yaylasının otları, ağaçları, taşları gibi çeşitli özelliklerini ara başlıklarla açıklamaktadır. Gerek Şehrengiz gerekse bu kasidenin ne zaman yazıldığına dair Divân’da somut bir tarih kaydı bulunmamaktadır. Dürri’den bahseden kaynaklarda değinilmeyen diğer bir husus da Divân’da yer alan ikinci bir şehrengizdir. Gümülcine ile ilgili kasidenin ardından, Divânın 49b-51a varakları arasında kayıtlı “**Şehr-i Moton’a İrsâl Olunan Şehrengizdür**” başlığı altında Dürri, XVI. yüzyılın başında Osmanlı topraklarına katılan Mora yarımadasındaki Moton (İtalyanca: Modon, Grekçe: Methoni) şehrine ait bir şehrengiz daha yazmıştır. 48 beyitten oluşan bu şehrengizin H.1052 (M. 1642) tarihinde yazıldığı 51a’da kayıtlıdır. Yazmanın diğer varaklarında olduğu gibi bu üç manzumenin yer aldığı 45a-51a varakları arasındaki bölümlerin der-kenarlarına tarihler, gazeller gibi çeşitli manzumeler yazıldığı görülmektedir. Divân’da açık olan Moton şehrengizinin H.1052 tarihinde yazılmış olduğudur. Gümülcine ile ilgili şehrengiz ve kasidenin yazılış tarihine ait kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Dürri’nin Gümülcine Şehrengizi ile ilgili olarak kaynaklarda yer alan 186 beyit olduğu ve H.1052 tarihinde yazıldığı bilgisi gerçeği yansıtmamaktadır. Yukarıda açıklanan üç farklı manzumenin toplam beyit sayısı 186’dır. Bu beyitlerin tamamının Gümülcine Şehrengizine ait olduğunu ileri sürmek diğer iki manzumeyi değerlendirmemek anlamına gelmektedir. (Bkz.: *Divân-ı Dürri*, İstanbul Âtîf Efendi

Şehrengiz, “*Gümülcine Yaylağı Ahâlisine Dürri Efendiniñ İrsâl Eyledüğü Şehrengizdür*” başlığı ile Dürri Dîvânı'nın 45a-46b varakları arasında kayıtlı bulunmaktadır. Şehrengizin tamamı 66 beyitten oluşmaktadır.¹² Mesnevî nazım biçimiyle yazılan şehrengiz aruzun *mef û lü / me fâ î lü / me fâ î lü / fe û lün* vezniyle (Hezec Bahri) kaleme alınmıştır.

Dîvân'ın son kısımlarında yer alan şehrengiz, Gümülcine Yaylak'ının özelliklerini tasvir eden bir nesib ile başlamaktadır:

*Ey bād nedür sende bûyını ferağ-efzâ
Yaylâğ-ı Gümülcineye mi uğraduñ âyâ*

*Her nefha-i cân-bağşuñ olup nefha-i 'anber
Yaylâkıma uğradıguñ oldı muqarrer*

*Gördüñ mi o yaylâkı niçe rûh-fezâdur
Her küşesi cennet gibi bir cây-ı safâdur*

*Ezhârını gördüñ mi açılmış mı ser-â-pâ
Reşk itmede mi bûyına ya zülf-i dilârâ*

*Ta 'tîr-i dimâğ itmede mi müşğ-feşânımı
Yaylâkımuz ey bād-ı şabâ 'ayn-ı cenânımı*

(Dîvan, 45a:1-5)

İnsana huzur veren, ruhunu okşayan kokular taşıyan rüzgâra şâir, “bu güzellikleri Gümülcine Yaylası'ndan mı getirdin yoksa?” şeklinde seslenmektedir. Dürri'ye Gümülcine yaylasının her köşesi Cennet bahçelerinden bir bahçe gibidir. Yayla, güzel kokular saçan çiçeklerle bezenmiştir. Bu yönleriyle görenlere ve içinde yaşayanlara hayat vermekte, âdeta ruh bahşetmekte ve şairin de huzur bulduğu bir mekân olarak görülmektedir. Dürri, sabâ rüzgârına seslenirken de yine yaylanın bu özelliklerine vurgu yapmaktadır.

Şehrengiz'de bu girişin ardından gelen beyitlerde Yayla'nın farklı yönlerinin dile getirildiği görülmektedir. Güzelliğiyle Cennet bahçesine benzetilen Yayla'da bulunan ağaçlar, uzun boylu sevgiliye teşbih edilmiş ve Cennetteki Tûbâ ağacıyla eş tutulmuştur:

Kütüphanesi, Yz.No: 2072, vr.45a-51a; TDEA, a.g.m.,s. 401; Sadeddin Nüzhet Ergun, a.g.e., s.1188; M.Cumbur, a.g.m., s.226)

¹² Şehrengizin beyit sayısı ile ilgili olarak kaynakların görüşleri 10.dipnotta değerlendirilmiştir.

*Eşcârı anuñ kâmet-i dilber gibi a'lâ
Tübâ dir idüm kûteh eger olmasa tûbâ
(Dîvan, 45b:6)*

Dürri, Gümülcine Yaylası'nın gürül gürül akan soğuk sularını “âb-ı hayât” olarak nitelemekte ve bu sulardan içenlerin “âb-ı hayatı” içmiş gibi olduklarını vurgulamaktadır.

*Her bir bün-i nâhlinde akar mâ-i Fırâtı
N'eyler içen ol şuları ya âb-ı hayâtı
(Dîvan, 45b:7)*

Şâir, yaylanın sularını övmekle kalmaz, aynı zamanda bu suların bulunduğu yerlere yapılan *Yakuz Pınarı*, *Kara Oluk*, *Şeyh Oluğu* gibi pınar ve oluklarla ilgili görüşlerini de paylaşarak bu oluklara akan sularının özelliklerini anlatmaktadır:

*Gördüñ mi ya Kara Oluğımı anda ne sorur
Dünyâda hayât âbı dinür işte o budur*

*Bir mürde-i gâm içse anuñ âbını fi'l-âhâl
Bir hâlet irer kim olur ol mürde iken şâğ*

*Var mı niçe biñ âb-ı revân-bağıştı ya anuñ
Her birini içdük de şafâ itdi mi cânuñ*

*Gördüñ mi Yakuz puñarı reşk-âver her şey
Farқından ururlar çuқur uruncaya hey hey
(Dîvan, 45b:8-11)*

Dünyada *âb-ı hayat* denilen suyun Kara Oluğun suyu olduğunu vurgulayan şâir, bu suya ait inanışları da yansıtmaktadır. Kara Oluğun suyundan içenlerin hayat bulması, safâya ermesi, ölüyken dirilmesi gibi inanışlar şâiri de etkilemiştir. Yakuz Pınarının suyu da Kara Oluğun suyu gibi etkilidir. O sudan içenler, içtikleri suyun hemen farkına varmaktadır.

Dürri, Gümülcine oluklarının özelliklerini anlattığı beyitlerde Şeyh Oluğu'nun özelliğine de değinir. Şeyh Oluğunun bir eğlence yeri, işret yapılan bir mekân oluşuna dikkat çeken şâir bu oluğun değişik köşelerinde yapılan sohbetlerin zevkine değinir.

*Yâ küşe-be-küşe yine şöhbetleri var mı
Şeyh Olığı başında her 'işretleri var mı
(Dîvan, 46b:50)*

Şehrengiz, XVII. yüzyıl Gümülcine'sinde çay ve derelerde alabalık avlandığını da anlatmaktadır. Dürri, Gümülcine Yaylası'nda bulunan Akçay'da alabalık avlandığını belirtmektedir:

*Luṭf itdi mi yārāna yine ḥazret-i ḥālīḳ
Dutuldi mı Akçayda firāvān ala balıḳ
(Dîvan, 46b:59)*

Şehrengiz'de Dürri'nin eleştirili yaklaşımlar sergilediği de görülür. Yayla ahalisinden Osman Ağa'nın tespihi elinde dede gibi gezmesi, şeyhinin evine zikir için devam etmesi, odasının bir tekke gibi kullanılması gibi özelliklerinin yanı sıra Ağa'nın halk arasında sudan bahanelerle hır-gür çıkarması dinî bütün kişiliği ile çelişki olarak gösterilmektedir:

*Gördüñ mi Şulaḳ Ağayı zevḳ üzre mi her-bār
'İşrette ola dā'im o racüllere ser-dār*

*'Osmān Ağamuz anda urup dutmadı yā
Ḥalḳ ile yine itmede mi yoḳ yere ḡavḡā*

*Tesbîḫi elinde dedeyüm deyü gezer mi
Şeyḫi evine hū dimege ḡāhî gider mi
(Dîvan, 46a:26-28)*

Dürri, Şehrengiz'de iyi bir gözlemci olduğunu Gümülcine eşrâfiyla ilgili tespitlerinde de ortaya koymaktadır. Bu anlamda ahâliden bazı kimseler hakkında verdiği bilgiler dikkat çekicidir:

Şâir, Hazret-i Molla zamanının takva açısından arzulan bir nokta olduğunu "gördün mü" sorusuyla dile getirirken, Şeyh Yamâni'nin onun takvasına gıptayla bakmasını örnek göstermektedir:

*Gördüñ mi ya sen Ḥazret-i Monla-[y1] zamāni
Takvāsına reşk itmede mi Şeyḫ Yamāni
(Dîvan, 45b:13)*

Ahaliden Yümnî Efendi ile ilgili görüşlerin paylaşıldığı beyitlerde onun saf, temiz, iyi niyetli, melek gibi kişiliğinden bahsedilmektedir. İnsanların Yümnî Efendi'nin etrafında pervane oluşu, ay ile güneşin, yer ile göğün onun hizmetinde bulunmasıyla mübalağalı biçimde dile getirilmiştir:

Ya Yümnî Efendiyi de gördüñ mi melekdür

Bir bendesi mehdür birisi çarh-ı felekdür

*Pâyına yüzüñ bir dağı ey bād sürersüñ
Öp dâmenini benden anuñ haqqı sürsüñ*

(Dîvan, 45b:14-15)

Câmi kürsüleri insanların bilgilendirildiği, onlara dîni bilgilerin aktarıldığı mekanlar arasındadır. Şâir bu mekânla ilgili gözlemlerini Vâiz Ramazan Efendi'nin şahsında dile getirmekte ve onun kürsüden verdiği nasihatlarla dikkat çekmektedir. Ayrıca müezzinin sesinin güzel oluşu da bir ayrıntı olarak şâirin dikkatinden kaçmamıştır:

*Ya ide mi vâ'iz Ramazân- nâm efendi
Kürsiye çıkup itmede mi 'âleme pendî
(Dîvan, 45b:16)*

*Ya anda mü'ezzin yine ol şavtı hasen mi
Atmacalara künde kesen usta hasen mi
(Dîvan, 46b:40)*

Yukarıda verilen örnekler dışında şâirin ahâleden Hızır Ağa'nın cömertliğinden, Sulak Ağa'nın zevk ehli oluşundan, Ahmed Ağa'nın hasmından, Recep Bey'in yârân ile sohbetinden, Kayyım-zâde'nin zayıf bedeninden, Abdi Ağa'nın dostlarını ziyaretinden, Eyyûb Çelebi'nin sözlerinden ve Ahmed Efendi'nin softalığından bahisler açtığı görülmektedir.

Şehrengiz'de Mevleviliğin bu bölgede kurumlarıyla yerleştiği Osman Ağa ile ilgili bölümlerden anlaşılmaktadır. Ağa'dan bahis açılan beyitlerde, onun tesbihi elinde *Dede* gibi dolaşması, zikir meclisine katılması Gümülcine'de Mevleviliğin etkisini ve yapılanmasını gösteren ifadeler olarak değerlendirilebilir:

*Tesbîhi elinde dedeyüm deyü gezer mi
Şeyhî evine hû dimege gâhî gider mi
(Dîvan, 46a: 28)*

Şehrengizde Bektâşiliğin Gümülcine'deki varlığına işaret eden ifadeler de yer verildiği görülmektedir. Metinde geçen "*sarı köpek*" ifadesi ile Sarı Saltuk ve Barak Baba geleneğine telmih yapılmıştır. Barak Baba, Hacı Bektaş'ın halifelerinden Sarı Saltuk'un müridi

olmuş ve ona bağlanmıştır. Kendisine Barak (köpek) lakabını Sarı Saltuk'un verdiği nakledilmektedir.¹³

*Şarı köpegi aña muhabbetler ider mi
Ol bir yere gitse o da ardınca gider mi*

(*Dîvan, 46b: 39*)

Şairin Gümülcine eşrafından bazı kişilerle ilgili görüşlerini, onların diğer kişiler nezdindeki itibarlarını örneklemelerle dile getirmiş olması, XVII. yüzyılda Gümülcine'deki sosyal yaşama ilişkin önemli ipuçları vermektedir.

İslâm dininin mâli ibadetleri arasında bulunan hac ibadetine Gümülcinelilerin de rağbet etmesi Mekke ve Medîne şehirlerine yapılan ziyaretlerle anlatılmaktadır:

*Ya anda mı ol zâ'ir Mekke vü Medîneye
'Abdî Çelebüm fer viren ol rû-yı zemîne*

(*Dîvan, 46a: 33*)

Dürri, sabâ rüzgarının Gümülcine Yaylasından eserek getirdiği kokulardan aldığı ilhamla başladığı şehrengizde, sabâ rüzgarıyla konuşmasını bütün beyitlerde devam ettirmiştir. Ancak buna rağmen Gümülcine'ye ait çeşitli hususları dile getirmekte aciz kaldığını, bâd-ı sabâ ile gelen haberlerin ancak binde birini şerh eyleyebildiğini ifade etmektedir:

*Çokdur dağı ey bâd-ı şabâ sende haberler
Şerh eyleyemez biñde birin gerçi kerihler*

(*Dîvan, 46b: 54*)

Şair, Gümülcine halkından birisi olarak bölgenin genel yapısını, özelliklerini ve dikkat çekici yönlerini dile getirdiği şehrengizinde yaz mevsiminin sıcak oluşundan dolayı halkın yaylağa çıktığına işaret ederken kendisinin de ahâli gibi davrandığını ve yaylağa çıktığını belirtir:

*Cân şöhetin ol çâre yine eylediler mi
Dürri de geçen yıl buradaydı didiler mi*

(*Dîvan, 46b: 61*)

Dürri, yaylada yaşayanların mutlu ve huzurlu olduğunu söylerken onların yüzlerinde Cennet gülü gibi gülücükler açtığını belirtmektedir. Şehrengizin son bölümünde Gümülcine Yaylası'nın özelliklerini ve güzelliklerini vurgulayan Dürri, Allah'ını seven kişinin, insana huzur veren Gümülcine Yaylasına gitmesi gerektiği

¹³ Ahmet Yaşar Ocak, "Barak Baba", *TDV İslâm Ans.*, C.5, s.61.

konusundaki görüşlerini tekrar etmektedir. Şehrengiz yaylada yaşayan ahâlinin selam ve iyi dileklerinin gönderilmesiyle son bulmaktadır:

*Ey bād-ı şabâ Hazret-i Allâhı severseñ
Ol cāy-ı ferâh-bağşa o yaylağa gidersüñ*

*Yārâna selâm-ı dil-i nālânumı ‘arz it
Anlara olan ‘ışk-ı firāvânumı ‘arz it*

*Mâmûl olan oldur ki kabûl eyleyeler hep
Bizden de selâm eyle deyü söyleyeler hep*

(Dîvan, 46b: 64, 65, 66)

Sonuç olarak, Gümülcine şehrinin XVII. yüzyıldaki konumuna ayna tutulan Şehrengizde Dürrî, şehrin genel yapısı, coğrafi ve karakteristik özellikleri, sosyal yaşamı gibi çeşitli yönlerini dile getirmektedir. Şehrengiz, bölgenin siyasi, kültürel ve edebî değerini yansıtan çalışmalara ışık tutması açısından edebî ve tarihî değere sahip bulunmaktadır. Dürrî Dîvânı XVII. yüzyıl Dîvan Edebiyatı'nın Batı Trakya'daki varlığının tespiti bakımından da önemli bir eser olarak değerlendirilebilir.

METİN:

45a. Gümülcine Yaylağı Ahâlisine Dürrî Efendinüñ İrsâl Eyledüğü Şehrengizdür

1. Ey bād nedür sende büyümi ferağ-efzâ
Yaylağ-ı Gümülcineye mi uğraduñ âyâ
2. Her nefha-i cân-bağsuñ olup nefha-i ‘anber
Yaylağımıza uğradıguñ oldu muğarrer
3. Gördüñ mi o yaylağı niçe rûh fedâdur
Her küşesi cennet gibi bir cāy-ı safâdur
4. Ezhârını gördüñ mi açılmış mı ser-â-pâ
Reşk itmede mi büyüme y â zülf-i dilârâ
5. Ta‘tîr-i dimâğ itmede mi müşğ-feşânımı
Yaylağımız ey bād-ı şabâ ‘ayn-ı cenânımı

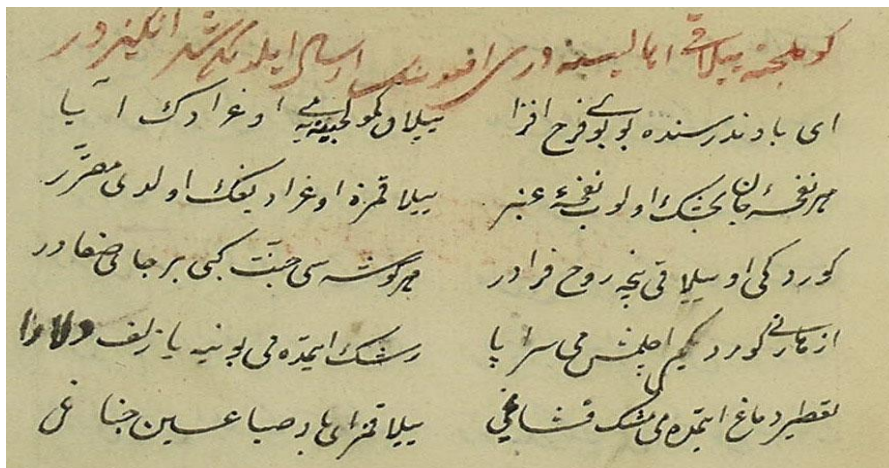
- 45b
6. Eşcârı anuñ kâmet-i dilber gibi a'lâ
Tübâ dir idüm kûte eger olmasa tûbâ
 7. Her yer bün-i nâhlinde aķar mâ-i Fırâtı
N'eyler iĉen ol şuları yâ âb-ı hayâtı
 8. Gördüñ mi ya K̄ara OluĄı anda ne şorur
Dünyâda hayât âbı dinür işte o budur
 9. Bir mürde-i Ąam iĉse anuñ âbını fi'l-Ąâl
Bir Ąâlet irer kim olur ol mürde iken şâĄ
 10. Var mı niĉe biñ âb-ı revân-baĄşı ya anuñ
Her birini iĉdükde şafâ itdi mi cânuñ
 11. Gördüñ mi Yaķuz Puñarı reşk-âver her şey
Farķından ururlar ĉuķur uruncaya hey hey
 12. Gördüñ mi ya sükkânını Ąayretde mi her Ąâh
Her kûşe-i seyr üzre mi şoĄbetde mi her Ąâh
 13. Gördüñ mi ya sen Ąâzret-i Monla-[yı] zamâni
Taķvâsına reşk itmede mi ŞeyĄ Yamâni
 14. Yâ Yümni Efendiyi de gördüñ mi melekdür
Bir bendesi mehdür birisi ĉarĄ-ı felekdür
 15. Pâyma yüzüñ bir daĄı ey bād sürersüñ
Öp dâmenini benden anuñ Ąaķķı süresüñ
 16. Yâ ide mi vâ'iz Ramazân nâm efendi
Kürsiye ĉıķup itmede mi 'âleme pendî
 17. Yâ Pîr MuĄammed ĉelebi anda mı ey yâr
Her laĄza ola 'âĄfet-i Ąaķķile dil-şâd
 18. Yâ anda mı gördüñ mi o her-câyı birâder
Bilsüñ 'acabâ ülfeti kimler ile eyler

19. Añmaz bizi şoĥbet-i yarāna var bir gāh
Biz ĥod-ġam-ı hicrān ile itmedeyüz āh
20. Gōrdüñ mi Ĥızır Ağayı ol rûĥ-ı revānı
Ol menba‘-ı zevĥı o kerem-kār-ı cihānı
21. Ol ĥızır-ı yem-i cūdı o fermān-ber-i şāhı
Ol meĥĥar-ı aĥrān o ser-i ĥayl-i sipāhı
22. Gōrdüñ mi o tarĥ eylediġi hāneyi anda
Var mıdur anuñ mişli gibi bâġ-ı cinānda
- 46a 23. Etrāfına pā-beste ya var mı niĥe bāşe
Her birisinüñ cengi geĥer mi ĥara ĥaşa
24. Yā dīde-i dilber gibi ġāyetle ġüzel mi
Cengine diġer ġamze-i ser-tīz muĥal mi
25. Ĥebkāline sırr-ı felegi almak olur mı
‘Anĥāya ve Sīmurġa daĥı şalmaĥ olur mı
26. Gōrdüñ mi Şulaĥ Ağayı zevĥ üzre mi her-bār
‘İşrette ola dā’im o racüllere ser-dār
27. ‘Oşmān Ağamuz anda urup dutmadı yā
Ĥalk ile yine itmede mi yok yere ġavġā
28. Tesbīĥi elinde dedeyüm deyü gezer mi
Şeyĥi evine hū dimege ġāĥi ġider mi
29. Kendisi dede odası bir tekyedür anuñ
Hep aġzımı iĥsānı ile dutdı cihānuñ
30. Īn zāde babam nişler ola oġlın erişdi
Afyon-ı vefāyı o şovuk şuyıla yutdı
31. Yā anda mı gōrdüñ mi ĥaşım Aĥmed Ağayı
Ol zāt-ı kerem-pişe-i ol merd-i vegā[y]ı

32. Her meclise gelse o feraḥ-baḥş muḳarrer
Mülk-i 'ademe deñlü hemân ğam-güzer eyler
33. Yâ anda mı ol zâ'ir Mekke vü Medîneye
'Abdî Çelebüm fer viren ol rû-yı zemîne
34. Hâḳḳâ ki 'aceb zât-ı seyidinde şiyemdür
Her lafz-ı revân-baḥşı anuñ râfî'-i ğamdur
35. Ey bād-ı şabâ ide mi şorduñ mı Receb Beg
Yârân ile şoḫbetde mi gördüñ mi Receb Beg
36. Bildirki gibi var mı çıġırgân yine bâzî
Atmacasına itmede mi 'ıḣḳ-ı mecâzî
37. Sulṫân yeri şayyâdı küse ḥ'âce gelür mi
Bir şarıca atmaca getürdüm saña der mi
38. Gördüñ mi Ḳayyim-zâde-i ol zât-ı şerîfî
Ol nüḣḫa-i meşhûre-i ol ḳadd-i naḫîfî
- 46b 39. Şarı köpegi aña muḫabbetler ider mi
Ol bir yere gitse o da ardınca gider mi
40. Yâ anda mü'ezzin yine ol şavtı ḫasen mi
Atmacalara künde kesen usta Ḥasan mı
41. Gördüñ mi varup anda o Dervîş 'Alî[y]i'
Ol pâdişaha mülk-i fenâ'i o velî[y]i'
42. Destinde midür lülesi boynunda mı şâlî
Cilbendi meyânında mı içinde mi mâlî
43. Ya üni yetişmiş mi ğazel-ḫ'ânlık ider mi
Gün görilecek ḫâbe varur burnı uzar mı
44. Yâ Pîr Muḫammed Çelebi aña güler mi
Va'l-lâḫ siñiri çekdirirem ben saña der mi

45. Dervîş ola ehl-i dil ola bir kiři ey dil
Her tîr du'âsına anuñ 'arş ola menzil
46. Yâ 'Abdi Ağa itmedi mi yarânı ziyâret
Her birisinüñ meclisine virdi mi lezzet
47. Gâhî küsülür gâhî temelluqlar ider mi
Atına binüp çiftliğine doğru gider mi
48. Eyyüb Çelebi anda sa'âdetle buyurmuş
Kuşlık olıcağ başını örter de uyurmuş
49. Yâ anda mı tâlipleri ol suhte-gâñî
Her birisinüñ var mı yanında ya civânı
50. Yâ küşe-be-küşe yine şöhetleri var mı
Şeyh Olığı başında her 'işretleri var mı
51. Yâ anda mıdur suhte başı Aḥmed Efendi
Görseydi öperdi elini Şeyh Hocendî
52. Evvelki gibi var mı anuñ bâşe vü bâzı
Şâğ mı 'acabâ öldi mi yâ ol şarı tazı
53. Bıldırki gibi yine semirmiş mi şolur mı
Aḥşâm olıcağ şubḥa degin daḥı ulur mı
54. Çokdur daḥı ey bād-ı şabâ sende ḥaberler
Şerḥ eyleyemez biñde birin gerçi ki diller
- 47a 55. Dursun oralar anda mı nâ-çarım ağamuz
Ol merd-zen-i dehr olan ol 'acîb-nümâmuz
56. Yaylağa niçe çıkdı 'aceb ol koca eşekle
Var ise anı besledi arpa ile kepekle
57. İlk yoğuşa varduğda eşek çekmez iner mi
Bizlengeç ile ardına geçüp iteler mi

58. Ey bār eşegi bayılucak yolda durur mı
Şamşûn kovân ol çoca tomuz gibi şolur mı
59. İsmâ'il Ağa-zâde bu evzâ'a güler mi
Ol öhkelenüp kirpi gibi çehre bûzer mi
60. Luţf itdi mi yârâna yine hazret-i hâlık
Dutuldu mı Aqçayda firāvân ala balık
61. Cân şöhetin ol çâre yine eylediler mi
Dürri de geçen yıl buradaydı didiler mi
62. Bilmem dahı kimler bu sene çıkdı o cāya
Ol Cennet-i a'lâ olan ol kân-ı şafāya
63. Her kim aña çıkdıysa selām ile firāvân
Her demde olalar gül-i Cennet gibi handân
64. Ey bād-ı şabâ Hazret-i Allāhı severseñ
Ol cāy-ı ferāh-bahşa o yaylağa giderseñ
65. Yârâna selām-ı dil-i nālānumı 'arz it
Anlara olan 'ışk-ı firāvānumı 'arz it
66. Māmül olan oldur ki kabül eyleyeler hep
Bizden de selām eyle deyü söyleyeler hep

اشجاء انک قامت دلبر کے اعلیٰ طوبی دیر لیم کو تہ اگر اول سے طوبی
 ہر ترمین کلنخ اقر ما فراتے بندہ کن اول صوری یا آب صبی
 کورد کی یا قار او لو غنی اندہ نمودر دنیا دہ اسب حیات ایمی دینور کسبے بود
 بر مردہ غم ایک انک آسبی فی الحال بر حالت ایر رکم اول اول مردہ کسبے
 داری پنچہ یک لب روان بخشے ایک مہر سیرے ایچدیکن صفا ایدیکن ایک
 کورد کی یا قوز سپکار رشک اور اشقی فرقتدن او نور اچقور در پنچہ مہی ہی
 کورد کی یا سکانی فی عشرتدی مہر گاہ مہر گوتہ سیر در تہ صحتہ مہر گاہ
 کورد کی یا سن حضرت منلا زمانے تقوی سنہ رشک ابدہ می کشیج مانی
 یا یعنی اندر یدہ کورد کی ملک در برین سے مد در بر سے جرج ملک در
 یا سنیہ یوزک بردنی ای باد سوسوک اوب دانسی بندن انک حتی سوسوک
 یا اندہ می واعظ رمضان نام اندہ کورسی مہر خوب ایدہ می علم سیدے
 یا اندہ می کورد کی او مہر جابر اورر بلک عجا الفقه کمل بلبلہ اسیر
 المکزیزی صحبت بارانہ وار صبر گاہ بر خود غم پھر ایدہ ایدہ یوز آہ
 کورد کی حضرت افغانی اول روح روئے اول منبع حوقنی او کم کار جہلے
 اول حضرت جودر او فرمان بر شالی اول مفر قران او سر جیل سبہ ہی
 کورد کی او طح ایدکے حاشیہ اندہ وار مہر انک منشی کے باغ ضابندن

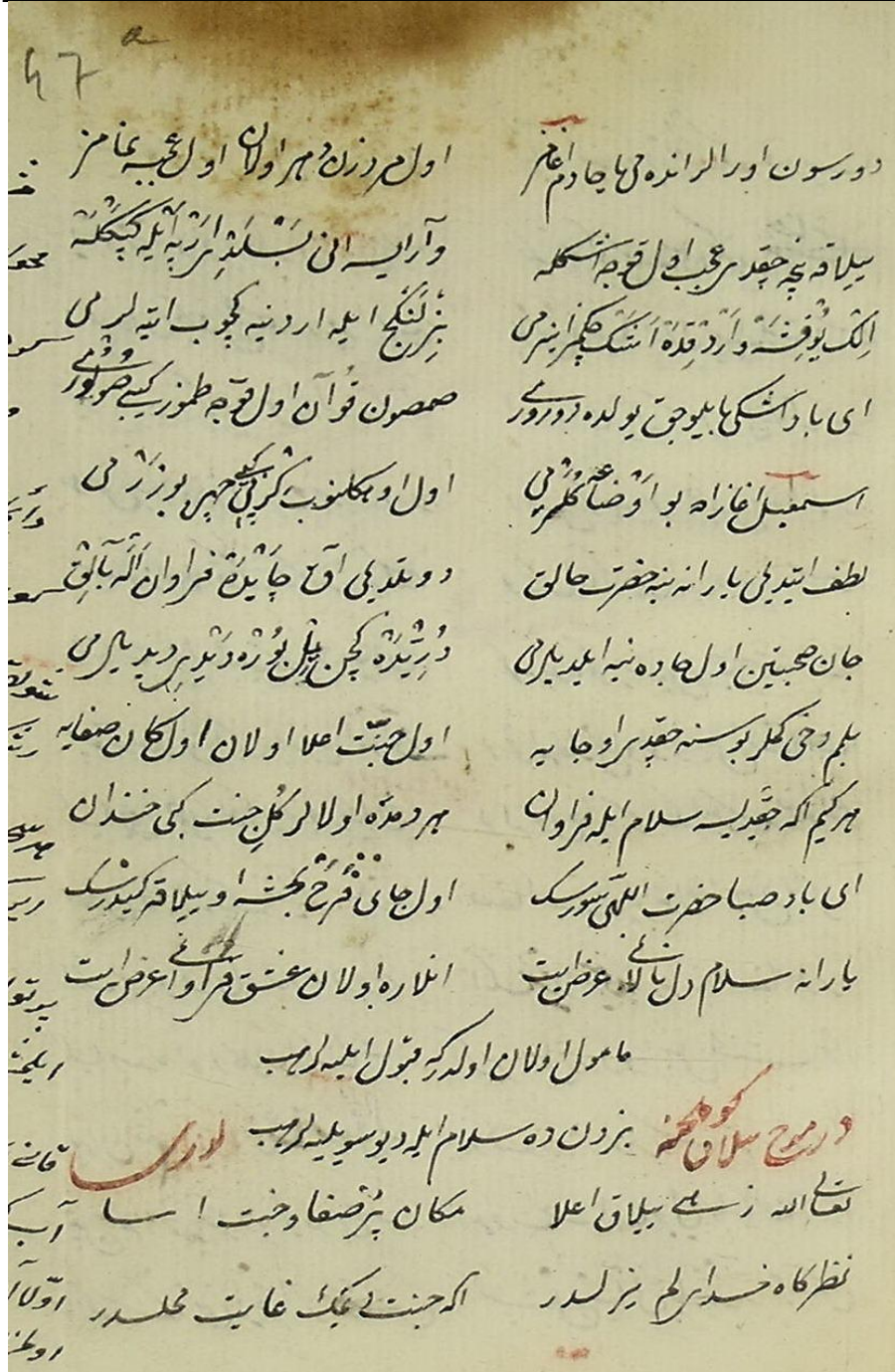
یا سیر خط صلیبہ می ای بر
 ہر طحا وار عا طح خط صلیبہ

اطرافنه بکیشته باور اوچباشه
 یادیده دلبر کی فاسیده کوزلی
 جبکالنه کسر فلکی الملق اولورنی
 کورد کی صولاق عاقوق دوره بار
 عثمان اغاخرانده اور زوب وکل با
 شیخ السنه ده دیم دیو کوزنی
 کند یسجه اوده کبر تکیه در انک
 این زام بابام شلوله اوغل او شیده
 یا اندمی کورد کی صم احمد جانے
 سهر چکسه اوضیح بخش معرر
 یا انزه می اول زامر مکه و مدینه
 حقا که عجب ذات سندنه شیم در
 ای باد صبا اسده صور کی جیبیک
 بلدر که کبی وار می خیم غنیمت بازی
 سلطان بیری صبا کورده کول
 کورد کی قیم زام کی اول استر لعی

هر بر سگ جنک کچی فسه طاشه
 جبکینه دیک غمزه سرتیز محل سے
 عنقا یه وسیر غمده خنی صالمق اولورنی
 عشرتده اوله دائم او بر اجلدده سردار
 خلق ایله نینه امیده می بون بره غوغا
 شیخی او نینه هود بیکه کا هی کیدرنی
 هب اغزنی احسانی ایله دوستجهانکا
 امون و فانی اوصوق صوبه لوتدی
 اول زات کرم بنه اول خرد و کا
 ملک علم دکلو جهان غم کنز ایام
 عبدالرحیم فر و برن اول و زرمینه
 هر نظر روان بخشش انک دافع غم در
 باران ایله صحنه کوچ رد کی جیبیک
 اماجه ننه امیده می عشق مجاز سے
 بر صاریجه اماجه کتور دم سکارنی
 اول نسته مشهور اول قوی کخنی

صاری کو پہلی اکہ حبیب ایدرے
 یا اندہ مؤزیں نیم اول صوتی حسن می
 کورد کی واروب انرا ویش علی
 دستہ میدر لوله سیروینزی شے
 یا او تیشی غولوانی ایدرے
 یا پیر حسد جس اکہ کورے
 درویش اولہ انہن کورے دل
 یا عبد رانہ ایتدین رانی زیارت
 کا ہی کورسوز کا ہی مکتد ایدرے
 ایوب جس اندہ سعادت پورے
 یا اندہ می طالبی اول سوخته کانی
 یا گوشہ گوشہ نیم صحبتی واری
 یا اندہ میدر سوخته شہی احمد افندی
 اول کج کسی واری اکٹ بکشہ وبارے
 ملکہ کہ کی سینہ شہر شہس صولوری
 جو قدر حاجی ایدر صبا کونہ خبر لہ

اول ہر ہر کتہ اوچہ روچہ کیدر می
 آقاہ لہ کونہ کسینہ حسن می
 اول بادشہ ملک فنائی اولی شہ
 جہنم میں میانہ می الجہ می مالی
 کو کورچک جوابہ وارر بورنی اوتری
 دانہ سیکر کجک تیر تیرم بین کادیری
 ہر سیر دعا سینہ انک عرش اولہ منزل
 ہر سیر سنگ جہنہ ویر دلی لذت
 اتینہ بوب جہنک نہ دوغری کیدر می
 قوشلق اولچی باشی اور زورہ ویشی
 ہر سیر سنگ واری یا تینہ یہ جوانی
 شیخ اولو علی ہاشندہ عشرت می واری
 کورسیدی اوپر زدی انی شہ جہندی
 صانع عجا اولدین اول صار تازی
 اختتام اولچی صبحہ دکن رانی اولوری
 شہر ۱۱۱ ایلدہ خبر بیکدہ بریں کہ کہ دلی

KAYNAKÇA

- 📖 Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul*, İstanbul, 1958.
- 📖 Ahmed Gülçin-i Maânî, *Şehr-âşûb der Şîr-i Farsî*, Neşr-i Rivayet, Tahran, 1380 (2005).
- 📖 *Dürri Divânı*, İstanbul Atıf Efendi Kütüphanesi, No:2072, vr.45a-46b.
- 📖 “Dürri”, *TDEA*, C.2, Dergah yay., İstanbul 1977, s. 401.
- 📖 M.Cumbur, “Dürri”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.3, AKM yay., Ankara 2003, s.226
- 📖 Mustafa İsen, “Türler”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, 2002.
- 📖 Nuran Tezcan, “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”, *Türkoloji Dergisi*, C.XIV, S.1, s.162-163.
- 📖 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, C.3, tarihsiz, s. 1188-1189